Η Πρέβεζα και η ετυμολογία της λέξεως *

Εξ αφορμής ενός φυλλαδίου

Ο φίλος μου δημοδιδάσκαλος κ. Αναστ. Γιωργαντζής εξέδωκε ένα φυλλάδιο με τον τίτλον «Αρχαία Ιστορικά Κέντρα της περιοχής Πρεβέζης» θέλοντας έτσι να συνεχίση την ιστορικήν παράδοσι της έρευνας της παλιότερης εθνικής μας ιστορίας και ιδίως της τοπικής, που τόσο την εκαλλιέργησαν πολλοί δάσκαλοι στα περασμένα χρόνια, θέλοντας έτσι να ξεφύγουν από τα πνιγηρά καλούπια του λογιωτατισμού, του σχολαστικισμού και του παιδαγωγισμού και εκτελώντας μ' αυτό τον τρόπο ένα εθνικό έργο.[1]

Ζωντανό και ανεκτίμητο παράδειγμα ιστορικής έρευνας της Ηπείρου είναι το βιβλίον του δασκάλου Π. Αραβαντινού, που φέρει τον τίτλον «Χρονογραφία της Ηπείρου». Ο Αραβαντινός εχρημάτισε διδάσκαλος των ελληνικών γραμμάτων και στην Πρέβεζα, όταν διώχτηκε και αυτός και οι άλλοι Παργινοί από την ηρωϊκή πόλη στα 1817.

Σε τέτοιες, όμως, ιστορικές συνθετικές προσπάθειες χρειάζεται μεγάλη προσοχή, κι αν ακόμα προορίζονται για τον πολύ κόσμο. Δείχνω, λοιπόν, μερικά σφάλματα σημαντικά της μελέτης του, που, αν επρόσεχε και εβασάνιζε πιο πολύ τις πληροφορίες του, δεν θα τα έκαμνε και κυρίως στο κεφάλαιο της ιστορίας της Πρέβεζας.

Η σημερινή πόλη μας, η Πρέβεζα, με το περίεργο και πρωτοφανές όνομα *Προμηθιούπολις*, που της δίνει ο κ. Γιωργαντζής, πουθενά και από κανένα συγγραφέα δεν αναφέρεται. Ο κ. Γιωργαντζής πλάθει προφανώς το όνομα από το ιταλικό Prevesione που πρώτος αναφέρει ο Αραβαντινός. Να, το σχετικό χωρίο: «Πρέβεζα. Πόλις κειμένη κατά το στόμιο του Αμβρακικού, ήτις κατά πρώτον ιστορικώς αναφέρεται εν έτει 1495, ότε οι Οθωμανοί επί καθιδρύσει ναυστάθμου, κατασχόντες ως κατάλληλον την θέσιν ταύτην της Ηπείρου, έχουσαν τότε χωρίου μορφήν, εφέλκουσαν οικητάς εκ των πέριξ Ακαρνάνων και Ηπειρωτών Σουλτανικών υπηκόων, και οχυρώματα εγείραντες τής επέδωκαν έποψιν πολίσματος. Εικάζομεν

---

* Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Βήμα Πρεβέζης* σε δύο συνέχειες, στα φύλλα 594 της 28.6.1954, σελ. 1 και 595 της 5.7.1954, σελ. 1 & 2.

[1] Γεωργαντζής Αναστάσιος, *Αρχαία ιστορικά κέντρα της περιοχής Πρεβέζης*, Πρέβεζα 1953.

δε, ότι εις την θέσιν ταύτην πρό τινος καιρού εδόθη το όνομα Πρέβεζα εκ των Νορμανδών ή Βενετών των εν τω Αμβρακικώ κόλπω φοιτώντων, όπου προσωρμίζοντο εκπλέοντες και εισπλέοντες επί προμηθεύσει τροφίμων ειδών. Τοιουτόν τι υπεμφαίνει τεκμήριον η λέξις Πρέβεζα εκγραικισθείσα από της Ιταλικής Πρεβεζιόνε (προμήθεια)».[2] Από την λέξι, λοιπόν, προμήθεια πλάθει ο κ. Γιωργαντζής το κύριον όνομα *Προμηθιούπολις*. Αυτά δεν είναι σοβαρά πράγματα!...

Η εκδοχή τής από ιταλικής λέξεως *prevesione* παραγωγής του ονόματος Πρέβεζα δεν ευσταθεί, και πολύ σωστά ο μακαρίτης Γερογιάννης ετυμολογεί το όνομα από την σλαβική ή δαλματική λέξη *preves* ή *perevoz*, ρούσσικα, που σημαίνει διαμετακόμισις, γιατί η θέση αυτή εχρησίμευε ως τόπος μεταφοράς των ποιμνίων των Σλαυοδαλματών ή και των Βλάχων εις τα απέραντα και πολύχορτα λειβάδια του Ακτίου και της Βόνιτσας, που γίνεται και σήμερα ακόμα.

Η Βόνιτσα αναφέρεται από τους Βυζαντινούς κατά τον 9ον αιώνα ως *Μπούντιτζα* και είναι λέξι σλαβική. Άλλη, σλαβικής ρίζας, τοπωνυμία είναι η λέξι Σαλαγόρα, όχι Σαλαώρα, όπως Ποδογόρα. Στον 11ον αιώνα ονομάσθηκε Πρέβεζα η ένδοξη Νικόπολις. Όλοι οι συγγραφείς της τουρκοκρατίας λέγουν: «Νικόπολις ή παλαιά Πρέβεζα» και οι Τούρκοι Ισκί-Πρέβεζα. Ιταλικής ρίζας τοπωνύμια γύρω στην πόλη μας δεν υπάρχουν, ούτε αλβανικής, όπως προσπαθεί ο Πέτρος Φουρίκης από τα αλβανικά να παράγει και ετυμολογήση το όνομα Πρέβεζα.

Τι είδους τρόφιμα θα μπορούσαν να προμηθευθούν οι Νορμανδοί ή Βενετοί καπεταναίοι από τις ψαράδικες καλύβες του τόπου μας!... Και μήπως είναι μακρυνό το ταξείδι της Λευκάδος, όπου θα μπορούσαν να προμηθευθούν και τρόφιμα και βιομηχανικά ακόμα είδη για τα πλοία τους; Στον 15ον αιώνα το εμπόριο του Αμβρακικού ήταν υποτυπώδες. Οι ελαιώνες και πορτοκαλαιώνες της Πρέβεζας και Άρτας δεν υπήρχαν τότε, πιθανόν βέβαια ελάχιστα πράγματα. Μόνο η ψαροσύνη είχεν ενδιαφέρον στον Αμβρακικό. Κι αυτή ακόμα στον καιρό των Βενετών πήρε αξιόλογη ανά-

---

[2] Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854 περιέχουσα και τοπογραφικόν πίνακα αναπτύσσοντα την πολιτειογραφικήν, ιστορικήν και γεωγραφικήν κατάστασιν των εν των κειμένω ενδιαλαμβανομένων επαρχιών, πόλεων, κωμών, και θέσεων, προς δε τούτοις και ακριβή στατιστικήν έκθεσιν πάσης της Ηπείρου*, τόμ. Β΄, Αθήναι 1856, σελ. 133.

πτυξη, όπως το διαπιστώνουμε από εκθέσεις διαφόρων προβλεπτών από την Λευκάδα προς την βενετική σύγκλητο.

Την άποψη της ονοματοθεσίας τόπων και βοσκών από βλάχους ποιμένας και αγρότες, που έχουν πάρει πολλά γλωσσικά και πολιτιστικά στοιχεία από τους Σλαύους την διατυπώνει ο καθηγητής μου κ. Κωνσταντίνος Άμαντος. Το θέμα τούτο αναπτύσσει εις ειδικήν διδακτορικήν διατριβήν, ανέκδοτην, ο φίλος μου διδάκτωρ της Φιλολογίας και δικηγόρος από τα Γιάννενα κ. Ευάγγελος Κοντοπάνος.[⊗]

Την άποψη της σλαυικής προελεύσεως της λέξεως Πρέβεζα ενισχύει και το γεγονός ότι οι παλιότεροι Πρεβεζάνοι, οι ψαράδες, ονομάζονται *Buranelli*, γιατί κατάγονταν από το δαλματικό νησί Burrano που βρίσκεται στο πέλαγος της Βενετίας και αριθμεί σήμερα περί τις 5.000 ψυχές. Ο ανεκμετάλλευτος πλούτος της θάλασσας του Αμβρακικού έκαμε τις ολίγες ψαράδικες οικογένειες του Burrano να έλθουν και να στήσουν τις ψαροκαλύβες των στα τέλματα και τις λούτσες των ακτών της περιοχής μας, με την ενίσχυση και βοήθεια φυσικά της βενετικής πολιτείας. Αυτό, φυσικά, πολύ πιθανό να έγινε μετά το 1500, όταν κατέλαβε τον τόπο ο ναύαρχος των Βενετών Πέζαρος, αφού έκαψε περί τα είκοσι καράβια τούρκικα που ήταν στο σκαρί, στον Ταρσανά της Μαργαρώνας. Το όνομα του Βενετού Πέζαρο διεσώθη σήμερα ως επώνυμον του μαγονιέρη Πέζαρου Δημητρίου, συμπολίτου μας.

Απλή ανάγνωση των ονομάτων των δημοτών Πρεβέζης, των γραμμένων στο Μητρώον του 1912, με έπεισε για την ύπαρξη πλείστων επωνύμων δαλματικής και ιταλικής προελεύσεως. Το όνομα της μεγάλης φιλοπάτριδος οικογενείας της Πρέβεζας Μπάλκου είναι σλαυοδαλματικό.[3] Ο πρώτος οικιστής της οικογενείας τούτης στην Πρέβεζα έφερε και το όνομα Μαγγιόρος, ως παρατσούκλι, γιατί υπηρέτησε ταγματάρχης εις τον βενετικό στρατό, που ήταν ολόκληρος σχεδόν μισθοφορικός από Δαλματούς, Ιταλούς, Ηπειρώτας, Αρβανίτες κι' άλλους Έλληνες. Όπως στην Πρέβεζα η Βενετία διευκόλυνε και ενίσχυσε υλικώς και ηθικώς την εγκατάστασιν Δαλματών ψαράδων, έτσι έκαμε και στο Μεσολόγγι, το άλλο μεγάλο ιχθυοπαραγωγικό μέρος της δυτικής Ελλάδος. Είναι γνωστόν ότι η λέξις Μεσολόγγι είναι σλαυικής προελεύσεως: Messalonghi = ψαραδοχώρι, ψαροκαλύβες.

[⊗] Τέλος του πρώτου μέρους του άρθρου.

[3] Μπάλκ = δάσος. Μπαλκάν = δασώδες όρος.

Από τους Μπουρανέλλους λοιπόν της Πρέβεζας, ονομάσθηκε ο τόπος Νέα Πρέβεζα κατ' αντίθεσιν προς την Παλαιοπρέβεζα, δηλαδή την Νικόπολη. Αρκετά αυτά από τις στήλες του αγαπητού «Βήματος» για το όνομα Πρέβεζα.

Σωστό και δίκαιο είναι να ανέφερνε ο κ. Γιωργαντζής στην μελέτη του, ότι την πληροφορία περί του κτισίματος του κάστρου του Παντοκράτορος την έδωσε ο υποφαινόμενος παρμένη από τον Αραβαντινό. Το έκαμα αυτό για τον ειδικό λόγο ότι ο φίλος μου Γιάννης Τάλλαρος, ευσυνείδητος και προσεκτικός μελετητής της πατρίου ιστορίας, μού αμφισβήτησε την πληροφορίαν ότι το έκτισαν οι Γάλλοι, λέγοντας πως το έκτισαν οι Βενετσιάνοι, όπως πιστεύω ότι οι τελευταίοι φτιάξανε την τάπια (*fossa*, όπως την λέγουν οι παλιότεροι συντοπίτες μας). Και ο Σπύρος Βλαντής, από την Λευκάδα, γράφοντας το 1914 μια μελέτη του για το Χαλασμό της Πρέβεζας, λέγει ότι την τάπια την άνοιξαν οι Βενετοί. Τον Πουκεβίλ τον εμελέτησα. Πουθενά δεν αναφέρει την άποψη του φίλου μου Τάλλαρου. Με σχέδια Γάλλων μηχανικών εκτίσθηκε και το φρούριο του Αγίου Γεωργίου στα 1803-1810.

ΕΙΚΟΝΑ 1:
Λιθανάγλυφο με «λιοντάρι» και χρονολογία 1808

Στα 1806 έγινε το προτείχισμα του κάστρου του Αγίου Ανδρέα που αρχίζει από τον παραλιακό καφενέ του Μπαλέρμπα και φτάνει και κλείνει την παλιά πύλη του κάστρου, που δυστυχώς το 1945-1947 την κατεδάφισαν χωρίς κανένας να κρατήση τις επιγραφές που έφερεν αριστερά και δεξιά της.

Μια μικρή εντοιχισμένη πλάκα στο λείψανο του προτειχίσματος, 30 x 20 περίπου εκατοστομέτρων, που παριστά ένα λιοντάρι και από κάτω τη χρονολογία 1806, μας δείχνει το χρόνο που εκτίσθηκε το προτείχισμα τούτο του Αγίου Ανδρέα.[⊕] Για τα κάστρα ίσως να γράψω κάνα σημείωμα άλλοτε. Η εν λόγω μικρή πλάκα έφερνε κι' άλλα γράμματα ξυμμένα όμως.

Ο κ. Γιωργαντζής, νομίζω, έπρεπε να αναφέρη στο φυλλάδιό του, ότι το περίφημο τραγούδι του Χαλασμού της Πρέβεζας (12.10.1798) από τον Αλή πασά, ολόκληρο το βρήκε και το εδημοσίευσεν ο υποφαινόμενος στο «Βήμα».[4]

Το Κοινόν των Ηπειρωτών, δηλαδή η συμπολιτεία των ηπειρωτικών πόλεων, άρχισε να συνίσταται και διοργανώνεται από την εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου. Τα νομίσματά του, που εκόπτοντο στας μεγάλας βιομηχανικάς πόλεις της Μεγάλης Ελλάδος, έφεραν πάντα σχεδόν στην μία όψη τους τη λέξι «Ηπειρωτάν». Η λέξι αυτή δεν επλάσθη κατά τον τύπον Αθαμάν, Αττιντάν, Ακαρνάν κλπ., αλλ' είναι γενική πληθυντικού κατά την δωρικήν διάλεκτον, δηλαδή «Κοινόν των Ηπειρωτάν», δηλαδή των Ηπειρωτών.

Όταν ο Πύρρος επέτυχε την μεγίστην συγκέντρωσιν των ηπειρωτικών φύλλων υπό το σκήπτρον του (295-272 π.Χ.), ως βασιλεύς της ισχυρωτέρας ηπειρωτικής φυλής των Μολοσσών, έκοψε και αυτός νομίσματα στα νομισματοκοπεία της Ιταλίας και Σικελίας. Άλλα από τα ασημένια αυτά

[⊕] Στις αποθήκες του νέου αρχαιολογικού Μουσείου Νικοπόλεως φυλάσσεται λιθανάγλυφο, διαστάσεων 40 x 30 εκατοστών, με παράσταση άγριου τέρατος («λιονταριού») και την επιγραφή «ΕΤΟΣ 1808» στο κάτω μέρος του. Στο πάνω δεξιά τμήμα του φαίνεται να υπάρχει δυσανάγνωστη επιγραφή με αραβικούς χαρακτήρες. Είναι ένα από τα λιθανάγλυφα που φυλάσσονταν στο προαύλειο του παλιού αρχαιολογικού Μουσείου Νικοπόλεως και μεταφέρθηκαν πρόσφατα στο νέο μουσείο. Προφανώς προέρχονται από τα οχυρωματικά έργα του 1807-1808 στο κάστρο του Αγίου Αντρέα της Πρέβεζας, τμήμα των οποίων κατεδαφίστηκαν το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1940. Θεωρώ ότι σε αυτό το λιθανάγλυφο αναφέρεται ο Βασιλάς και διαβάζει τη χρονολογία ως 1806, λόγω του δυσανάγνωστου τελευταίου ψηφίου που προσομοιάζει με 6 αλλά είναι 8.

[4] Βασιλάς Ηλίας, «Ο Θρήνος της Πρέβεζας (12.10.1798)», *Βήμα Πρεβέζης*, φύλλο 541 της 1.6.1953, σελ. 1.

νομίσματα παριστάνουν μόνον τον Πύρρον και άλλα τον Πύρρο και την γυναίκα του και στην άλλη όψη την λέξη «Ηπειρωτάν», δηλαδή βασιλεύς των Ηπειρωτών.

Όσο για τα σχετικά με τον καπετάν Γιαννάκη και την πολιτεία του προς τους Σουλιώτες, Γάλλους και Πρεβεζάνους και τις σχέσεις του με τον Βαλεντίνη τα δημοσιεύω εις αθηναϊκό περιοδικό και δι' ολίγων στο «Βήμα».[▽]

[▽] Βασιλάς Ηλίας, «Δύο εταίροι του εθνεγέρτου Ρήγα Φερραίου. Αλέξανδρος Βαλεντίνη και Γιαννούλης Αλεξάνδρου», *Η Ηχώ του Ιονίου*, τχ. 75-77, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1952, σελ. 8-9· τχ. 87-89, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1953, σελ. 10-13· τχ. 90-92, Ιανουάριος-Μάρτιος 1954, σελ. 19-22· τχ. 93-95, Απρίλιος-Ιούνιος 1954, σελ. 15-16· τχ. 96-98, Ιούλιος-Σεπτέμβριιος 1954, σελ. 12-13.